

za antimetafyzika, ale stejně tak za tvůrce nového typu metafyziky, ve které základním principem a podstatou všeho je vůle k moci, chápaná jako vůle k životu. Poznání pak pokládá Nietzsche za jednu z forem, kterými se lidský život udržuje a umocňuje. V této Nietzscheově variantě noetického perspektivismu není kritérium pravdy v objektivní evidenci nebo verifikovatelnosti, ale ve stupňování pocitu života. Poznání každého člověka je jedinečné, svět se každému lidskému životu jeví jinak, má tolik podob, z kolika perspektiv je nahlížen. Všechna pojetí jsou stejně pravdivá jako nepravdivá, rozdíl je pouze praktický, spočívá v tom, jak silnému životu slouží a jak mu slouží.

Münzova *Cesta za skutočnosťou bez metafyziky* (odbornou redaktorkou práce byla prof. Zlatica Plašienková) je inspirativní a inspirující v mnoha směrech. Prohlubuje významně poznatky předchozí Münzovy práce *Hľadanie skutočnosti* (Bratislava: Kalligram 2008) a potvrzuje ocenění osobnosti a tvorby Teodora Münze jako předního slovenského filozofa, historika filozofie, znalce německé a francouzské filozofie, významného překladatele a filozofického publicisty, které nedávno přinesla publikace *Reflexia európskej filozofie v slovenskej filozofii 20. storočia. Tvorba Teodora Münza očami súčasníkov*, kterou edičně připravila Z. Plašienková z referátů na stejnojmenné mezinárodní konferenci v roce 2013, které se zúčastnili autoři z Bratislavy, Košic, Katovic a Brna. Do sborníku přispěli B. Horyna a J. Zouhar (Budoucnost jedné velké tradice. K otázce filozofického překladu), Vladimír Leško (Historicko-filozofický preklad ako filozofický problém), Barbara Szotek (Slovenská a polská cesta k současnému filozofickému myšlení. Úvahy na pozadí tvorby Teodora Münza), Erika Lalíková (Slovenské osvietenstvo očami Teodora Münza), Zlatica Plašienková (O dvoch podobách kritiky niektorých historicko-filozofických názorov Teodora Münza),

Etela Farkašová (Listy jako forma/metoda filozofickej reflexie. Úvaha nad knihou Teodora Münza *Listy filozofom*), Kristína Korená (Teodor Münz ako čitateľ Friedricha Nietzscheho), Dušan Hruška a Katarína Mayerová (Morálka a náboženstvo v reflexiách Teodora Münza v kontexte Nietzscheho filozofie), Peter Nezník (Slávnostné rokovania. Keď povieš: Münz a Keď povieš: Rázus), Michal Bizoň (List Teodorovi Münzovi. O vzťahu Bubera k Feuerbachovi) a Peter Kret (Pocta Teodorovi Münzovi. Poznámky k Münzovmu *Listu Voltairovi* a k pohľadu Johna Graya na Voltaira). Jednotlivé studie se věnují všem oblastem bohaté Münzovy filozofické tvorby a zachycují její tematickou, obsahovou i žánrovou pestrost. Cennou součástí publikace jsou autorizovaná biografie Teodora Münze a podrobná bibliografie jeho prací. Sborník je nesporně zaslouženou poctou jedné z nejvýznamnějších osobností slovenské filozofie posledních desetiletí.

Jan Zouhar

Etela Farkašová, *Paralely a prieniky*, Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2015, ilustrácie Květoslava Fulierová, 295 s.

Významná slovenská filozofka, profesorka Univerzity Komenského v Bratislavě, básnička a prozaička, překladatelka a publicistka Etela Farkašová se v knize *Paralely a prieniky* představuje jako vynikající esejistka. Knížka je rozdělena do dvou oddílů – Kontexty globalizácie a Filozofické aspekty literatúry / literárne aspekty filozofie. Připomeňme si klíčová témata esejistických úvah Etely Farkašové.

V první části autorka uvádí, že mnohé současné epistemologické koncepty se shodují v tom, že je potřeba znovu promyslet pojmy a kategorie spojené s procesem poznávání a jeho analýz. Z toho plyne hledání nového typu rozumu/raci-

onality. V jeho rámci připomíná autorka i feministické epistemologie, bohatší o rozměr kategorie rodu, které pokládá za podnětné. Rozum a racionalitu nelze vytrhávat z organických souvislostí se subjektem poznání jako celostní (tělesnou, smyslovou, emocionální), prakticky jednající bytostí. Zde i v ostatních esejích Etela Farkašová přirozeně představuje svou obdivuhodnou znalost filozofické a krásné literatury. Bez toho by esej ani nebyla esejí. Defilují před námi autorky a autoři známí, ale mnohdy neznámí, E. Groszová, H. Nagel-Docekalová, M. Fieldová Belenkyová, Ch. Kulkeová, S. Hardingová, M. Singerová, C. Diamondová, M. Nussbaumová, W. Woolfová, ale také J. Habermas, L. Földényi, G. Basall, A. Mehta, B. Latour, J. Needhans, L. Wittgenstein, O. M. Skilleås a mnoho mnoho dalších.

V druhé části knížky stojí v popředí vztah filozofie a krásné literatury. Obě tyto oblasti lidské duchovní aktivity jsou autorce blízké a důvěrně známé. Sama se svěřuje, že v poslední době často vyhledává jejich pomezí, nevyhraněný meziprostor, křehké hraniční pásmo eseje. Je si velmi dobře vědoma toho, že se esejí ze strany tzv. odborné literatury vytýká nedostatečná přesnost formulací, náklonnost k obraznému, poetickému vyjadřování, méně přísná logika výkladu, absence citací, volnější způsob argumentace. Ví, že v akademickém světě má filozofická esejistika o mnoho nižší autoritu než přesně vymezené akademické žánry, ale odmítá marginalizaci filozofické esejistiky a souhlasí s těmi, kdož mluví o možnosti a potřebě „esejisticky resuscitovat filozofii“. Projevuje se v tom i autorčina starost o filozofii, naděje na její oživení, na překonání její stylistické uniformity, na obnovení kontaktu s realitou individuálního i společenského života, na otevření filozofie k pojmenování příčin současné globální zmatenosti a k samostatné skutečně filozofické reflexi otázek, které člověka znepokojují. Svou vstřícnost

musí projevit přístupnější a přitažlivější formou vyjadřování, aby filozofické práce nebyly nudnou četbou, která neuspokojuje ani zasvěcené.

Autorka připomíná jak tendenci k vzájemnému přibližování filozofie a literatury, tak na druhé straně názory bránící jejich druhovou odlišnost. Pokud chápeme filozofii jako vědu o vnitřní zkušenosti, o světě pocitů, ideálů, předtuch, projektů, tužeb a snů, které nosíme v sobě, můžeme mluvit o jistých podobnostech, ba paralelách s krásnou literaturou. Ve filozofii i v literatuře jde přece především o co nejadekvátnější uchopení a zprostředkování subjektivního obrazu světa, o pochopení a ztvárnění vztahu člověka ke světu. Přitom platí, že filozofie a literatura představují jedinečné, specifické a nezaměnitelné formy vidění a uchopení světa, tvořivého přístupu k němu, formy práce s jazykem, který je jim vlastní.

Eseje o vztahu filozofie a literatury se dotýkají možnosti a potřeby transformovat filozofii ve smyslu jejího přiblížení k reálnému lidskému prožívání a hlubšímu integrování filozofie do každodennosti a do řešení problému, které každodennost člověku přináší. V této souvislosti odpovídá autorka i na otázku, v čem spočívá smysl filozofického dialogu. Může nám pomoci dát to, co jsme pokládali za soukromé, co jsme pokládali za osobní selhání, do souvislosti se sociálními podmínkami, s historickou perspektivou, nově pochopit to, čím jsme a jak žijeme. Rozhovor autorka pokládá za jeden z nejcennějších produktů lidského společenství. Nemůže sice poskytovat hotové definitivní odpovědi, ale může připravit člověka na to, aby si filozofickými prostředky vypěstoval schopnost kriticky reflektovat konkrétní životní situace. Příležitostí k filozofickému rozhovoru, k filozofickému „poradenství“, by mohly být i tolik potřebné filozofické kavárny, jako prostor k přiblížení filozofie ke každodennímu lidskému životu s jeho zážitky a pocity.

Čtivé eseje Etely Farkašové přátelsky nutí k zamýšlení, ukazují autorčino pochopení místa filozofie v soudobém světě. Filozofie se v jejich textech vrací do skutečného života, k živým problémům konkrétních lidí.

Jan Zouhar

Konrad Paul Liessmann, *Hodina duchů: Praxe nevzdělanosti. Polemický spis*, Praha: Academia 2015, 133 s.

Konrad Paul Liessmann není naší veřejnosti neznámou osobou. Tento rakouský literární vědec a filozof (nar. 1953) se zapsal do povědomí čtenářů už svou *Teorií nevzdělanosti* (č. 2008), která vzbudila velký zájem. O pět let později u nás vyšla kniha *Filozofie zakázaného vědění. Friedrich Nietzsche a černé stránky myšlení*. V roce 2010 mu byla udělena cena nadace Vize 97 Václava a Dagmar Havlových.

Liessmann se zaměřuje na to, co považuje v dnešním školském systému za škodlivé, a kdybychom ho vzali za slovo, pak tím škodlivým je téměř všechno. Charakteristika jeho nejnovější knihy „polemický spis“ je možná až příliš mírná, při četbě se mi do mysli vtíralo slovo „pamflet“. Názor ať si udělá čtenář sám – protože knihu rozhodně doporučuji ke čtení. Liessmann se sice důsledně zaměřuje na německy mluvící země Rakousko, Německo a Švýcarsko, ale jevy, které kritizuje u nich, se ve značné míře vyskytují i u nás. Jeho kniha má předmluvu a jedenáct kapitol.

*Předmluva: Proč vzdělání nečiní člověka šťastným?* Liessmann konstatuje, že v dnešní společnosti už neplatí Aristotelův ideál vzdělání (kontemplování pravdy ve volném čase). Je v naší společnosti k nepoznání zkarikovaný a především nedosažitelný. Výsledkem je, že dnes vzdělání člověka šťastným nečiní. V naší

společnosti žijí tři druhy vzdělaných lidí: 1. Klasicky vzdělaný člověk se otřásá hnusem nad současným světem, tedy není šťastný, 2. člověk vzdělaný pro ekonomický úspěch se musí neustále rekvafikovat, aby obstál, a proto není šťastný, a konečně 3. člověk vzdělaný tak, aby byl dobrým občanem, se trápí neustálými pochybami a není šťastný.

V dalších kapitolách rozebírá Liessmann jednotlivé aspekty této situace a jejich příčiny. 1. *PISA, panika a Bologna: Logika katastrof vzdělání*. PISA je pro Liessmanna symptom absurdity, která zachvátila vzdělání. Je založena na špatné metodologii vzdělávání, a nevyovídá tudíž pravdu a předepíše vzdělávacím institucím zaměřit se především na kompetence a ne na znalosti – a to je nepřijatelné. Na základě výsledků výzkumů konaných pomocí metodologie PISA se vedou další a další debaty a vymýšlejí reformy. Objevuje se nesmyslná soutěživost.

Na vzdělání si zakládá střední vrstva, která ještě stále věří, že vzdělání jí dává šanci na postup (elita a nižší vrstvy mají jiné priority). Jenomže to už dávno není pravda. Přesto se tlak na vzdělání stále zvyšuje a vzniká *panika vzdělání*. Ta panuje i ve vzdělanostní politice a výsledkem je množství reform, které nemají jasné cíle. Snaha poskytnout akademické vzdělání co nejširším vrstvám obyvatelstva se mívá účinkem.

Neustálé a často nesmyslné reformy přetěžují školy, na které se zároveň přesouvají společenské a sociální problémy. („S tím se musí začít už ve škole.“) Liessmann konstatuje: „Myšlenka, že školy mohou představovat i chráněné prostory, které se vědomě soustředí na podstatné otázky [...] a mohou se také uzavírat přílišným požadavkům hysterické veřejnosti, se nám stala velmi, velmi cizí“ (s. 21).

*Boloňský proces* v podstatě nenavrhoval nic špatného. Ale na univerzitách zmuoval v katastrofické přetěžování hodnocení apod. Přitom tato činnost